

SVERIGES RUNINSKRIFTER

UTGIFNA AF

KUNGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN

FÖRSTA BANDET

ÖLANDS RUNINSKRIFTER

GRANSKADE OCH TOLKADE

AF

SVEN SÖDERBERG och ERIK BRATE

STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

1900—1906

[111410]

44. Bo, Bredsättra sn.

Pl. XXVII. Fig. 44.

Vid Bo i Bredsättra sn. hittadas »för 50 år sedan» ett fragment af en runsten, som fördes till Skedemosse. Som runstenen befanns användbar att utmärka egendomens vägstycke, försågs den på midtytan med inskriften $\frac{\text{SKEDE}}{\text{MOSSE}}$, hvilken Söderberg ansett sig böra utelemna på afbildningen.

Fragmentet är 81 cm. högt, bredden upptill är 37 cm., stenens tjocklek 10 cm. Slingans bredd är 10 cm. Ämnet är rödaktig kalksten.

Ristningen undersöktes af mig, Brate, den 17 aug. 1905.

Af stenens vänstra runslinga är blott stycket närmast ofvan och nedom slingknuten i behåll, resten med alla runorna efter stenens vänstra sida borthuggen.

I denna slinga finnes blott en runa kvar nedanför slingknuten. Den har alltså varit inskriftens runa 1 och utgör en rak staf 5 cm., hvars nedersta del är bortslagen, alltså runan i.

Därefter finnes ingen runa förrän i högra slingan, som öfverst äger runan 2, en rak staf, 6 cm., hvars vänstra sida är förstörd på öfre hälften men i behåll så långt upp, att svårigen något kännestreck kunnat finnas, man borde då se spår däraf. Det första ordet är alltså **-ipur**.

Ordet efter : **kup** : **hilbi** : är fullt klart **siflu**, alla runorna äro djupa och äfven kännestreck i **l**, som Söderberg synes ha förbisett, är fullt tydligt; på **i** har aldrig något kännestreck funnits.

Därpå följer fullt tydligt **hans** utan föregående skiljetecken, och utan skiljetecken följer därefter 23 **l**, hvari öfre stafven är skadad, och 24 **i**. Emedan vinkeln mellan öfre slinglinien och slingknuten är skarp, är det säkert, att 24 **i** icke utgör staf till ett **u**, hvars staf vore slingknuten.

På andra sidan slingknuten följer ormens stjärt, böjd åt höger, på hvilken inga runor funnits. Från utgångspunkten af ormstjärtens öfre slinglinie utgår emellertid uppåt en linie i rak fortsättning af öfre slinglinien nedanför slingknuten, och denna linies enda ändamål synes vara att påpeka, det runan **s**, som något matt står vid dess spets, följd af kolon, är att läsa tillsammans med slingans runor till ordet **lis**:. Efter detta kolon är ytan borthuggen. På denna yta, som upptill begränsas af ornament, torde ungefär fem runor kunnat stå och hafva förmodligen funnits.

Efter dessa felande runor måste de tre runor ha följt, som stå till vänster på begynnelseslingans nedre slinglinie, nämligen 26—28 **iki**, hvilkas topp dock är bortslagen. Det ser ut, som om 27 knappt kan ha varit annat än **k** med samma vinkel mellan staf och kännestreck som i **kup**, ty för **f** utgår kännestrecket för högt upp, $4\frac{1}{2}$ cm. nedifrån. Men då afståndet till vänstra slingan icke är bekant, är det ju alltid möjligt, att runan kunnat vara **f**, och söker man suppleras den felande slingan med ledning af hvad som är i behåll, synes dess sträckning blifva sådan, att runorna **iki** måste hafva varit rätt långa och sålunda kännestreck till **f** kan hafva funnits upptill på **k**. 26 och 28 kunna blott ha haft kännestreck i toppen. Den **h**-liknande figur, som därefter följer, är underkäken af ormhufvudet, öfver hvars hals omedelbart dessförinnan går ett band af två linier. Ofvanför är ytan borthuggen ända upp till lemningarna af korset.

Inskriften är sålunda följande:

a) Vänstra slingan: | b) Högra slingan: **IBNR : FNÞ : *IBI : HIFIN*HIN** c) Stenens midt: **h** : d) Innanför vänstra slingan: **IF**

Translitteration: a) **i**; b) **ipur** : **kup** : **hilbi** : **siflu hans li**; c) **s** :; d) **iki**

Ristningen **-ipur** kan blott vara ack. sg. *faður* med utelämnning af kännestrecket på **a**. Efter **kup** : **hilbi** följer **siflu**, alltså på den plats där ordet 'själ' gemenligen står. Det kan icke vara tvifvel om att **siflu** är dat. sg. af ordet 'själ'. Denna ristning af ordet 'själ' är närmast jämförlig med **saúl** L. 1385 (Vgl), 1190 (Ögl), 1122 (Ögl), 1102 (Ögl); runristaren har begagnat **f** för annars vanligt **u**, hvarpå stundom exempel finnes, se ofvan 28 Gårdby s. 91. Detta ursprung gör sannolikt, att äfven i **siflu i** står för **a** som i **ipur** för (*f*)*adur*. Bruket af **f** synes emellertid antyda uttal med v-ljud, hvaraf formens ursprung från nys. *sāwel* (*ol, ul*), *sāwl* bekräftas i enlighet med mitt antagande i *Uppsalastudier, tillegnade S. Bugge*, Uppsala 1892, s. 13.¹

¹ I sin uppsats om ljudförbindelsen *aiw*, *Arkiv f. nord. fil.* 17, s. 355 f., särsk. s. 363 f. och den därpå följande polemiken om samma fråga, *Arkiv f. nord. fil.* 18, s. 226 f., särsk. s. 232, 256 och *Arkiv* 20, s. 255 f., särsk. s. 262 f., behandlar A. Kock ordet 'själ' som ett inhemskt ord och söker under denna förutsättning förklara den rikedom af former, som runinskrifterna uppvisa af detta ord. Denna mångfald åter har af Brate, *Uppsalastudier, tillegnade S. Bugge*, Uppsala 1892, s. 6 f. förklarats härstamma från ordets former i de tyska och engelska missionärers språk, som predikade kristendomen i vårt land, hvilken uppfattning godkänts af O. v. Friesen, *Till den nord. språkhistorien* s. 12 (*Skrifter utg. af K. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala*, VII, 2) och *Arkiv f. nord. fil.* 19, s. 341, och af J. Reinius, *Om kyrkliga låneord i ä. fornsvenskan* s. 50 f. Kock gifver förklaring af alla former men håller för möjligt och troligt, att en eller annan lånats från eller påverkats af andra germanska språk, det förra enligt s. 364 fallet med fsv. *seel, sel* (mnt. *sēle*), det senare med *sāl* (ags. *sāwol, sāwl*), isl. *sāl*, hvilken möjlighet dock 18, s. 232, betecknas som svag och 20, s. 262, not. 2, som så föga sannolik, att den knappt kommer med i räkningen.

Mot att de många formerna af 'själ' i våra runinskrifter skulle vara inhemska former, gäller i främsta rummet den invändning, som jag redan, *Uppsalastudier* s. 9, framhållit mot en sådan uppfattning, nämligen osannolikheten af att utjämningen af en ljudlagsenlig växling med delvis gamla anor inom detta paradigm skulle

Ordet **lis** : är 2 sg. imp. af 'läsa', och därefter har troligen följt namnet på den bön, som åskådaren uppmanades att läsa för den affidnes själ. En bestämd bön nämnes annars hufvudsakligen i gottländska inskrifter: S. 72: **bipi** : **patanostu**; S. 156: **pater** : **noster** : **ok** : **afe** : **mari**[a]; S. 154: **batir** : **nostr** :; S. 111: **bipin** : **bün** : **ok** : **pater** : **nostru**; S. 149: — **ok** : **afe** : **maria**; S. 164: **batir** : **nostir**. En runinskrift vid Útskálar, Island, slutar med: **lese** : **þu paternoster** : **fyrer** : **sal** : **hennar** (Kålund, *Aarbøger f. nord. Oldk.* 1882 s. 100).

De böner, som nämnas, äro *pater noster* och *ave* (ristadt: **afe**) *Maria*, vanligen båda, sammanbundna med 'och'. Af den senare bönen namn kan möjligen **iki** vara en återstod, om nämligen kännestreckket till **a** utelämnats på dess första runa, såsom uti **ipur**, **siflu**, och dess andra varit ämnad till **f**, då dess öfre kännestreck funnits på den bortslagna ytan. Efter **lis** : måste beteckningen för en bön hafva funnits på den släthuggna ytan, men då på denna yta blott 5—6 runor få rum, hafva dessa kanske, i motsvarighet till ofvan anförda S. 111, varit **bün** : **ok**. Men hela denna gissning är naturligtvis osäker.

Transskriptionen torde alltså varit följande:

I — [*f*]aður, Guð helpi sáwlu hans! Læs [*bón ok*] ave [*Maria*]!

Öfversättning: — [efter sin] fader. Gud hjälpe hans själ! Läs [en bön och] ave [*Maria*]!

Det synes förunderligt, att i denna inskrift kännestreckket på **a** blifvit afglömdt uti **ipur**, **siflu** och möjligtvis första runan af **iki**, ehuru det ristats i **hans**. Försummelser förekomma emellertid understundom i runristningar och kunde repareras för den samtida åskådaren genom att de felande strecken ditmålades, på samma gång som de huggna fylldes med färg, hvilket man vet var sed.

vara så färsk, att tre af dess ljudformer kunde lefva inom så små områden som uppländska härad i så godt som samtida inskrifter.

De former, som Kock, Arkiv 17, s. 364, förklarar, äro *sial*, *siol*, *säl*, *säl*.

Formen i denna inskrift är emellertid ingen af dessa. Då **i** står för **a** i **ipur** [*f*]aður, är det berättigadt att antaga **siflu** vara *säwlu*, och att en sådan form är lånad från ags. *säwel* (*ol*, *ul*), gen. *säwle*, synes dock ögonskenligt. Det förefaller då ock ganska sannolikt, att äfven öfriga former af ordet med **a**-vokal härstamma från samma källa.

Om sålunda de engelska missionärerna infört sin form af ordet i vårt språk, står åtminstone ingenting i vägen för det antagandet, att äfven de tyska missionärernas form af ordet 'själ' blifvit upptagen. Huruvida fsv. *sial* uteslutande beror på lån eller utgör ett öfverförande af det kristna ordets betydelse på en fsv. motsvarighet till got. *säwala*, hvilken enligt Kocks uppfattning skulle haft denna form, kan visserligen icke med bestämdhet afgöras, men den senare möjligheten är i sig icke sannolikare än den förra. Växelformerna af en nordisk motsvarighet till got. *säwala* skulle man wänta spridda i de nordiska språken liksom de af 'sjö', 'snö' o. s. v., men denna växling saknas i västnord.; den got. betydelsen 'lif' skulle man möjligen ock kunna wänta i den ålderdomliga isl. Då därtill förekomsten af ordets former, fattade som lånord, motsvarar skedena af nordens omvändelsehistoria, synas mig goda grunder föreligga att fortfarande anse dem som sådana. Reinius s. 52 betonar, att förekomsten af gammalt dentalt *l* i *själ*, hvilken Kock uppvisat, *Arkiv f. nord. fil.* 9, s. 257, osökt förklaras genom att antaga ordet som lånord, något som äfven Kock a. st. i en korrekturnot medgifvit skulle vara fallet.

